

АРГАНІЗАЦЫЯ ПАРЦЭЛЯВАННЫХ КАНСТРУКЦЫЙ У МОВЕ ПУБЛІЦЫСТЫЧНЫХ ТВОРАЎ У. КАРАТКЕВІЧА

Парцэляцыя адносіцца да стылістычных фігур экспрэсіўнага сінтаксісу. Гэта раздзяленне сказа на некалькі інтанацыйна адасобленых частак з мэтай стварэння пэўных стылістычных эфектаў [1]. Парцэлявацца могуць асобныя члены сказа або прэдыкатыўныя часткі складанага сказа. Парцэляты ўводзяцца ў складанае сінтаксічнае цэлае далучальнай сувяззю, якая афармляецца з дапамогай злучнікаў або бяззлучнікавым спосабам.

Ужыванне парцэляваных канструкцый з'яўляецца адной з адметных рыс сінтаксісу публіцыстычных твораў У. Караткевіча. Сярод парцэлятаў – членаў сказа часцей за ўсё ў яго творах сустракаюцца выказнікі і адасобленыя азначэнні. Парцэляваныя выказнікі, як правіла, іменныя, выражаны назоўнікамі або, зрэдку, дзеепрыметнікамі: *Бульба. Другі хлеб* (с. 400)*; *Варонча. Вёска амаль гарадскога тыпу* (с. 395); *Некаторыя з іх (хат) набелены і знадворку. Часам – крытыя трыццём* (с. 394). Іменныя выказнікі называюць працэсуальную прымету, уласціваю дзейніку, якая актуалізуецца ў выніку парцэляцыі.

Парцэляваныя адасобленыя азначэнні выражаны, як правіла, прыметнікамі ці дзеепрыметнікамі, адзіночнымі або з залежнымі словамі, якія ўтвараюць аднародны рад: *Урэшце фартухі. Іх насілі абавязкова. Палатняныя, кужэльныя. Затканыя гарызантальнымі ці (радзей) вертыкальнымі палосамі з кветак, зорак ці крыжыкаў* (с. 406). Часам у такі рад уключаюцца і недапасаваныя азначэнні, выражаныя назоўнікамі з залежнымі словамі: *Спадніцы з сукна, так званыя “андаракі”. Густа-сінія, зялёныя, часцей чырвоныя, як жар. У папярочна тканыя палосы з ромбаў і квадратаў* (с. 406). Да некаторых азначэнняў могуць адносіцца даданыя прэдыкатыўныя часткі, якія паясняюць, тлумачаць іх сэнс: *Перад лаўкамі –*

---

* Гэты і наступныя прыклады прыведзены па выданні: Караткевіч, У. Збор твораў: у 8 т. Т. 8, кн. 1 : П'есы. Нарыс / У. Караткевіч. – Мінск : Маст. літ., 1990. – 591 с.

стол. Заўсёды дужа белы, бо яго часта скрэблі нажом (с. 397); Былі сярод іх [абразоў] і лубачныя, але здараліся й дужа цікавыя. Ці старажытныя, ці наіўныя, уніяцкіх яшчэ часоў, дзе святыя былі ў беларускіх народных вопратках (с. 397). Такая структурная арганізацыя парцэляваных азначэнняў дазваляе аўтару не толькі сканцэнтравана ўвагу на разнастайных якасцях прадмета, але і даць ім глыбокую рознабаковую характарыстыку.

Сярод іншых парцэляваных членаў сказа сустракаюцца дапаўненні і акалічнасці, неадасобленыя і адасобленыя, а таксама дзейнікі. Дапаўненні выражаны назоўнікам або абагульнена-прадметным займеннікам у форме ўскоснага склону. Да дапаўнення, як правіла, далучаецца некалькі дадanych прэдыкатыўных частак, якія тлумачаць яго сэнс: *Ага, мы забылі яшчэ вось што. Лесвіцу, “драбіны”, або проста бярвяно з засечкамі, якое вядзе на гару, дзе вісяць шынкі і летнія каўбасы (зімнія каўбасы, залітыя салам, і само сала – у дзежках і гарлачах, у сенцах ці ў каморы) (с. 397); Усю дарогу спявалі песні. Пра тое, як травы расцвітаюць пад капытамі жаніховага каня, што “бог таму дае, хто дачку аддае за яго” (с. 408).*

Парцэляваныя акалічнасці выражаны прыслоўямі або назоўнікамі ў форме ўскосных склонаў: *Я аглядаў некалькі такіх (прыбудоў), і “абстаноўка іх заўсёды была аднолькавая: нізкая, дужа шырокая і доўгая, “скрыня на ножках, у ёй сяннік, набіты сенам, мякенькай аўсянай саломай ці гарахавіннем, радно, падушкі і полаг. Абавязкова. Ад камароў (с. 396); І, вядома ж, ручнікі. Мноства. Раней вакол абразоў і акон. Цяпер каля карцін і партрэтаў (с. 398).* Прыклады паказваюць, што аўтар ужывае не менш чым дзве парцэляваныя акалічнасці, што дазваляе па-рознаму ахарактарызаваць абставіны, у якіх знаходзіцца аб’ект мастацкага апісання.

Парцэляваныя дзейнікі выражаны назоўнікамі ў аднародным радзе, калі неабходна звярнуць большую ўвагу на пэўныя прадметы з пералічаных: *Ля ўвахода, справа, мыцельнік, месца для мыцця посуду і кухонных рэчаў. Пасля печ (с. 397); Папулярнасцю карыстаецца крупнік, звараны з мёдам, вострымі*

прыправамі, травамі і карэннямі, а таксама “тройчы дзевяць”, лячэбная настойка на дваццаці сямі травах. Рабінаўка, кмянаўка (с. 403). Як відаць з прыкладаў, парцэляваныя дзейнікі могуць уводзіцца ў складанае сінтаксічнае цэлае не толькі бяззлучнікавай сувяззю, але і з дапамогай злучальнага слова *пасля*, якое надае адценне паслядоўнасці далучальным адносінам.

Парцэляваныя прэдыкатыўныя часткі складанага сказа сустракаюцца значна радзей. Гэта ў асноўным даданыя часткі складаназалежных сказаў са злучнікамі *бо, таму што, так што, таму*. Злучнікі *бо, таму што* афармляюць далучальна-прычынныя адносіны: *У досыць далёкай ад горада вёсцы мех яблык, бывае, прадаюць літаральна за капейкі, з умоваю, што ты здымеш гэтыя яблыкі сам. Бо рукі не заўсёды даходзяць* (с. 420); *У нас хату часта будуюць талакою, з тоўстых і смалістых сасновых бяровенняў. Таму што лесу ўсё яшчэ многа* (с. 393).

Злучнік *так што* афармляе далучальна-выніковыя адносіны: *Беларус любіць чорны хлеб і сумуе на ім, трапіўшы туды, дзе яго няма. Так што хлеб у нас жытні, вельмі духмяны* (с. 399).

Злучнік *таму* афармляе далучальна-прычынна-выніковыя адносіны: *Стрэхі раней былі саламяныя або, на поўдні, з чароту, які даўжэй служыць. Таму даўжэй, што, калі страху растрэплюць вятры і дажджы, чарот можна зняць і зноў перакрыць ім хату* (с. 393).

Часам сустракаецца парцэляваная галоўная частка складаназалежнага сказа з некалькімі галоўнымі часткамі: *Хто мае 20-30 лозаў, той часам зберагае яго (вінаград) да вясны, уторкваючы чаранкі кожнай гронкі ў дужа познія грушы, што аж да каляд цвёрдыя, як кій. Або ўстаўляе чаранок кожнага грона ў бутэльку з разбоўтаным попелам...* (с. 403). У выніку актуалізуецца паведамленне, змешчанае ў парцэляванай частцы.

Такім чынам, парцэляваныя канструкцыі актыўна ўжываюцца У. Караткевічам у публіцыстычных творах. Гэта, часцей за ўсё, парцэляваныя члены сказа, якія ўводзяцца ў складанае сінтаксічнае цэлае бяззлучнікавай і

злучнікавай сувяззю. Пры бяззлучнікавай парцэляцыі вылучэнне пэўнай часткі паведамлення адбываецца больш рэзка, экспрэсіўна. Злучнікавая парцэляцыя не валодае такой ступенню рэзкасці, аднак экспрэсіўнасць падтрымліваецца фармальнымі сродкамі сувязі (злучнікамі і злучальнымі словамі), якія ўскладняюць далучальныя адносіны рознымі сэнсавымі адценнямі. Не выпадкова злучнікавая парцэляцыя сустракаецца, як правіла, на ўзроўні прэдыкатыўных частак складанага сказа, дзе неабходна не толькі вылучыць пэўную частку паведамлення, але і падкрэсліць сэнсава-граматычныя адносіны з папярэдняй часткай. У. Караткевіч па-майстэрску выкарыстоўвае парцэляцыю як адзін са сродкаў экспрэсіўнага вылучэння асобных членаў сказа ці прэдыкатыўных частак складанага сказа побач з іншымі вобразна-выяўленчымі сродкамі, што стварае сапраўдны высокі ўзор пісьменніцкай культуры мовы.

Літаратура

1. Кароткая граматыка беларускай мовы : у 2 ч. / навук. рэд. А. А. Лукашанец. – Мінск : Беларус. навука, 2007–2009. – Ч. 2: Сінтаксіс. – 2009. – С. 207.

І. Л. Бурак (Мінск)